

Obok wzrostu opracowania dał się po przeprowadzce na Wyspę Piaskową zauważyć też wzrost udostępniania. W 1959 r. udostępniono 559 woluminów starych druków, zaś w r. 1960 już 595 woluminów, nie licząc co najmniej trzykrotnie większej ilości dzieł dostarczonych do zajęć dydaktycznych. Jeszcze wyraźniej zaznaczył się wzrost kwerend, i to nie tylko krajowych, ale i skomplikowanych, pracochłonnych kwerend zagranicznych. W r. 1958 załatwiono tych ostatnich 18, w r. 1959 już 23, a w r. 1960 ich liczba wzrosła do 53. Wzrost udostępniania i kwerend dawał się zresztą obserwować i w innych oddziałach zbiorów specjalnych, a w związku z tym zaczęto odczuwać brak zestawień specjalnych, jak indeksów oficyn i drukarzy, zestawień proveniencyjnych, czy też katalogów opraw zabytkowych. Jedyne inkunabuły doczekały się w r. 1959 ogłoszenia drukiem pierwszej części swego katalogu, zawierającego alfabetyczny wykaz 3020 druków. Część drugą z konkordancjami, indeksami i ilustracjami najciekawszych egzemplarzy oddał autor katalogu doc. dr Kocowski do druku w końcu września 1960 r. Na skutek odkrycia w październiku 1959 r. przez dziennikarzy warszawskich stu kilkudziesięciu woluminów inkunabułów w wieży kościoła Św. Piotra i Pawła w Legnicy zaistniała konieczność opracowania i opublikowania w najbliższej przyszłości trzeciej części katalogu.

W oddanym do druku trzecim zeszyście „Bibliotekoznawstwa“, wychodzącego w ramach „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego“, zawarte zostało też studium doc. dr. Kocowskiego o XVI-wiecznym almanachu Stoefflera-Pitatusa z zapiskami ręcznymi pierwszego kartografa śląskiego, Marcina Helwiga. Kierowniczką Oddziału mgr H. Szwejkowska przekazała zaś do produkcji swój skrypt pt. *Książka drukowana XV—XVIII wieku*, który pomyślany jest jako podręcznik o zasięgu ogólnokrajowym.

Przy opisywaniu minionego dziesięciolecia ograniczyliśmy się do opisania najbardziej charakterystycznych prac Oddziału Starych Druków: katalogowania, inwentaryzowania, udostępniania i prac magazynowych, tak jak one się rozwijały, w zależności od ogólnych warunków bibliotecznych i nowych obowiązków naukowych oraz dydaktycznych nakładanych na pracowników. Świadomie pominęliśmy całe mnóstwo innych czynności w Oddziale, czynności żmudnych i przykrych, zarówno z zakresu administrowania, jak zabezpieczania i konserwowania starych druków. Musiały one i będą musiały być wykonane, niemniej w chwili obecnej pracownicy Oddziału uważają, że czasy najgorsze mają już poza sobą.

Michał Antonów

INFORMACJA O DZIAŁALNOŚCI WOJEWÓDZKIEGO ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W KATOWICACH ZA LATA 1959—1960

W wyniku postępu prac porządkowo-inwentaryzacyjnych w latach 1959 i 1960 udostępniono dla badań historycznych szereg ważniejszych zespołów aktowych.

I. WOJEWÓDZKIE ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KATOWICACH

1. Śląski Urząd Wojewódzki — Wydział Komunikacyjno-Budowlany oraz Budżetowo-Gospodarczy (1922 r. — 1939 r.);

2. Okręgowy Urząd Ziemski w Katowicach (1921 r. — 1935 r.). Zakres działania Urzędu rozciągał się na całe województwo śląskie. Są tu m. in. materiały dotyczące parcelacji majątków ziemskich i osadnictwa na rozparcelowanych gruntach, planów parcelacyjnych i budżetów akcji parcelacyjno-osadniczej, wykupu gruntów, wyłączeń od parcelacji, dzierżaw, obrotu gruntami, zarządu państwowego majątkami, regulacji

serwitutów, prac pomiarowo-technicznych, pomocy budowlanej dla osadników i in. Zespół zachował się tylko fragmentarycznie;

3. Powiatowy Związek Samorządowy Pow. Będzińskiego — Wydział Powiatowy (1918 r. — 1939 r.). Zespół zachowany w stanie silnie zdekompletowanym obejmuje 2022 jednostki aktowe i 189 map i planów. Największe luki występują w aktach Działu Ogólnego (szczególnie w referatach: organizacyjnym, personalnym i gospodarczym), Zdrowia Publicznego i samodzielnego Referatu Weterynaryjnego. Mapy (plany) są związane z agendami Działu Drogowo-Budowlanego. Na uwagę zasługują m. in. akta dotyczące bezrobocia, jakie występują w Referacie Opieki Społecznej, a nadto w Dziale Finansowym (fundusz bezrobocia) i Drogowo-Budowlanym, następnie protokoły i księgi uchwał, preliminarze budżetowe i sprawozdania finansowe oraz akta Referatu Samorządu Gminnego w Dziale Ogólnym, akta referatów Oświaty Przedzszkolnej i Pozaszkolnej w Dziale Oświatowo-Kulturalnym oraz samodzielnych referatów Opieki Społecznej i Rolnego. Anteriora obejmują materiały od 1916 r. (a w zakresie załączników od r. 1875);

4. Wydział Powiatowy w Katowicach wraz ze starszymi aktami *Kreisauausschuss* (1868 r. — 1939 r.) obejmuje 1256 jednostek aktowych, których treść odpowiada zakresowi działania Wydziału jako jednostki samorządu terytorialnego. Najwięcej materiałów pozostało po Oddziale Samorządowym i Oddziale Opieki Społecznej Wydziału Powiatowego;

5. *Landesplanungsgemeinschaft Oberschlesien-Bezirksstelle* w Katowicach (1940 r. — 1945 r. oraz anteriora od r. 1934), obejmuje 842 jednostki aktowe i 675 planów. Materiały te, zachowane tylko we fragmentach, obejmują teren ówczesnej rejencji katowickiej w zakresie wszelkiego rodzaju budownictwa (przemysłowego, mieszkaniowego, wojskowego, kolejowego, autostrad, dróg wodnych, rozbudowy miast i osiedli itp.), gospodarki wodnej (regulacja rzek, zbiorniki wodne) i leśnej oraz planów prac dla poszczególnych powiatów. Mapy i plany odnoszą się do projektowanych inwestycji, miast i osiedli, zakładów przemysłowych, gruntów; są plany problemowo-statystyczne, ogólne itp.;

6. Państwowy Urząd Repatriacyjny — Oddział Wojewódzki w Katowicach i podległe oddziały oraz punkty etapowe (1945 r. — 1951 r.). Zasięgiem terytorialnym zespół ten obejmuje województwo katowickie i opolskie. W aktach znajdują odbicie te zadania, dla wykonania których został utworzony PUR;

7. Dyrekcja Policji (*Städtisches Polizeiamt*) w Bielsku (1893 r. — 1932 r.) — zespół zachował się fragmentarycznie. Dla okresu 1922 r. — 1932 r. najwięcej akt pochodzi z Referatu Bezpieczeństwa Dyrekcji Policji; są tu m. in. sprawy wyborcze, sprawy obcych obywateli, organizacji i związków wszelkiego rodzaju, wieców i zebrań, imprez, sprawy prasowe, opinie personalne itd. Akta z okresu przed 1922 r. obejmują m. i. różne zarządzenia i przepisy oraz sprawy meldunkowe;

8. Dyrekcja Policji w Katowicach (1922 r. — 1939 r.) — zespół zachowany fragmentarycznie zawiera m. i. materiały dotyczące stowarzyszeń i związków głównie gospodarczych i sportowych, wieców, kontroli prasy.

II. WAŻNIEJSZE ZESPOŁY ZINWENTARYZOWANE W PODLEGLYCH ARCHIWACH

1. Będzin: a) Towarz. Franc.-Włoskie Dąbrowskich Kopalń Węgla w Dąbrowie Górniczej (1876 r. — 1945 r.); b) Huta Bankowa w Dąbrowie Górniczej (1896 r. — 1945 r.); 2. Bielsko: Starostwo Powiatowe w Bielsku i *Bezirkshauptmanschaft Bielitz* (1815 r. — 1939 r.). Akta tego zespołu zachowały się z poważnymi stratami, gdyż zaginęły prawie w całości w czasie ostatniej wojny akta z okresu 1923 r. — 1939 r.,

a nadto akta prezydialne z okresu austriackiego. Wśród materiałów zespołu zasługują na wyróżnienie akta dotyczące rozwoju przemysłu i rzemiosła, szkolnictwa i życia kulturalnego, akta do spraw robotniczych, stowarzyszeń i organizacji, używania języka polskiego w urzędach, stanu sanitarnego powiatu; 3. Bytom: akta miejskie m. Chorzowa (1842 r. — 1945 r.); 4. Cieszyn: akta a) Rządu Krajowego Ks. Cieszyńskiego (1919 r. — 1922 r.); b) Rady Narodowej Ks. Cieszyńskiego (1918 r. — 1922 r.); c) Komisji Szkolnej Ks. Cieszyńskiego (1919 r. — 1922 r.); dokończono nadto inwentaryzację akt Komory Cieszyńskiej (łącznie ilość 2793 j. a.); 5. Częstochowa: akta miejskie m. Częstochowy (1805 r. — 1945 r., inwentaryzacją objęto łącznie ponad 9000 j. a.); 6. Gliwice: akta miejskie m. Zabrze (1796 r. — 1941 r.); 7. Pszczyna: zakończono inwentaryzację archiwum ks. Pszczyńskich (1287 r. — 1945 r.); łącznie ilość jednostek aktowych wynosi blisko 33 000. Krótką charakterystykę tego podstawowego do badań nad dziejami ziemi pszczyńskiej zespołu podano w „Sobótce“ 1956 r., nr 3; 8. Tarnowskie Góry: a) Kopalnia „Orzeł Biały“ w Brzezinach Śl. (*Bleischarleygrube*, 1865 r. — 1945 r.); b) Kopalnia Radzionków (1892 r. — 1944 r.); Cechy Tarnogórskie (1612 r. — 1949 r.).

W okresie sprawozdawczym wzrosło znacznie udostępnianie archiwaliów, o czym świadczy cyfra 1575 odwiedzin w pracowni naukowej Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach w r. 1960 w porównaniu z 800 odwiedzinami w r. 1958. Ten duży wzrost zainteresowania wiąże się nie tylko z rozszerzeniem bazy źródłowej dzięki postępującej inwentaryzacji zasobu aktowego, lecz także z coraz większym nasileniem badań historycznych, organizowanych już nie tylko przez ośrodki uniwersyteckie, ale także przez utworzony w Katowicach Śląski Instytut Naukowy.

W zakresie opieki nad narastającym zasobem aktowym przeprowadzono na terenie województwa katowickiego w ciągu omawianych 2 lat 880 wizytacji składnic akt urzędów, zakładów i instytucji, w czasie których uwzględniano w szerokim zakresie akcję konsultacyjną. Istotny postęp uzyskało Wojewódzkie Archiwum Państwowe w resorcie hutnictwa żelaza i stali przez bezpośredni udział w opracowaniu wykazów akt dla poszczególnych jednostek tego resortu i fachowe poradnictwo przy wprowadzaniu ich w życie. Szeroką akcję przeprowadziło WAP w tym zakresie również w resorcie górnictwa.

W wyniku działalności Komisji brakowania akt udzieliło WAP w omawianym okresie 1573 zezwolenia na przekazanie na makulaturę łącznie 5657 m³ akt, zgłoszonych przez urzędy i zakłady pracy, przy czym trzeba było przeprowadzić 721 ekspertyz w terenie celem wyjaśnienia nasuwających się wątpliwości.

Część archiwistów WAP w Katowicach i podległych archiwów współpracowała aktywnie ze Śląskim Instytutem Naukowym i pełniła powierzone sobie funkcje w lokalnych zarządach Polskiego Towarzystwa Historycznego. Stale jest utrzymywany bezpośredni kontakt z Referatem Historii Partii w KW PZPR. Wśród akcji związanych z obchodami 1000-lecia Państwa Polskiego należy zanotować aktywny udział WAP w przygotowaniu obchodu 600-lecia m. Mysłowic.

Ciężka sytuacja lokalowa WAP w Katowicach komplikuje poważnie jego prace w zakresie przejmowania dalszych akt, odpowiedniego ich rozmieszczenia, porządkowania i udostępniania. Trudności sprawia też nadal udostępnianie archiwaliów w Powiatowych Archiwach Państwowych ze względu na ich jednoosobową obsadę. Dlatego przed wyjazdem do takiego archiwum należy uprzedzić jego kierownika o temacie i uzgodnić dzień przybycia celem uniknięcia straty czasu.